

Tomislav Uhlak

SUVREMENA NOTACIJA U ZBORSKOJ LITERATURI

Tekst za nastavu kolegija *Priredivanje za ansamble*
na Odsjeku za glazbenu kulturu
Muzičke akademije Sveučilišta u Zagrebu

Izvor: www.huz.com.hr
Hrvatska udruga zborovođa

Tomislav Uhlak
SUVREMENA NOTACIJA U ZBORSKOJ LITERATURI

Tekst za nastavu kolegija *Priređivanje za ansamble*
na 3. godini studija na Odsjeku za glazbenu kulturu Muzičke akademije Sveučilišta u Zagrebu

Suvremena notacija

Nastala je obogaćivanjem standardnoga notnog pisma novim znakovima i to u trenutku kada se klasičnim sredstvima više nije moglo pratiti novonastale glazbene tokove. To se poglavito odnosi na drugu polovicu 20. st., kada su nastala mnoga djela u čijim partiturama, osim običnih nota, nalazimo i mnoštvo grafičkih tvorbi od kojih mnoge odišu čistom likovnošću, pa se zato i nazivaju – grafikom.

Ipak, valja istaknuti da zbog svoje heterogenosti ta vrsta notacije nije tako čvrsto standardizirana kao klasična. Zato je nužno na početku svake takve partiture napisati legendu, tj. dati objašnjenje za sve upotrijebljene simbole koji ne pripadaju uobičajenom notnom pismu:

Primjer 1. (M. Kelemen: „Orion, Venus, Andromeda...“ – *autograf*)

Abkürzungen und Symbole

langames Vibrato (spori vibrato)

schnelles Vibrato (brzi vibrato)

s, sch ("s" i "š")

so hoch wie möglich (što je više moguće)

lachen (smijeh)

Viertelton höher (četvrt tona više)

Viertelton tiefer (četvrt tona dublje)

Većini novonastalih simbola svrha je vizualno rasteretiti notnu sliku u situacijama u kojima bi klasično zapisivanje bilo previše složeno i nepregledno.

U sljedećem primjeru autor, umjesto notama i ligaturama, produžuje trajanje tonova povlačenjem crte koja počinje u glavi note, a završava na mjestu gdje želi prekid trajanja tona. Osim toga, iz takvog je prikaza posve jasno da su altovi i tenori na tim mjestima podijeljeni u tri glasa koji se postupno stapaju u akord. Kada bismo to htjeli zapisati na klasičan način, morali bismo voditi tri smostalna glasa unutar jednog crtovlja te se koristiti ligaturama i stankama za svaki glas posebno, čime bismo znatno opteretili notnu sliku:

Primjer 1. (Miran Rustja: „Nagi ptički“)

Mirno
Sopran

Alt

Tenor

Bas

in so še mla-di
mla-di so
No-tri pti-čki so na-gi in so še mla-di

Često takvu glazbu karakterizira izostanak čvrste parametrizacije. Drugim riječima, odluka o tome koliko dugo će nešto trajati i koliko će se puta ponavljati, prepušta se izvođaču.

U primjeru koji slijedi četiri solistička glasa opetovano (znakovi ponavljanja) izvode svaki svoj motiv s jasno zadanim redoslijedom nastupa (3.4.2.1.), ali u samo približno naznačenom vremenskom pomaku, a to najčešće određuje dirigent. Valovita crta znači da se motiv omeđen znakovima za ponavljanje izvodi proizvoljan broj puta, tj. dok dirigent ne da znak za prekid.

Primjer 2. (Juris Karlsons: „Mans Ezers“, ©1991 by *earthsongs*)

Lento

solli *pp*

morendo

Sopran

Alt

Tenor

Bas

sirds.
Gul ma - na sirds.

Kao i u mnogim djelima klasike, i suvremenoj glazbenoj literaturi nailazimo na svojevrsan manirizam. Tako će mnoge skladbe početi jednim tonom, tj. unisonom iz kojeg će se kretanjem dionica u protupomaku postupno oblikovati više ili manje složen akord, vrlo često *cluster*, a nerijetko će se posegnuti i za ekstremno visokim ili niskim tonovima (na granici izvodljivosti), što se najčešće označava notama s glavom u obliku trokuta:

Primjer 3. (Aldo Kumar: „Turist“; stihovi Iztoka Geistera Plamena)

♩ = 60
mf $\frac{3}{2}$ $\frac{5}{4}$ $\frac{3}{2}$ $\frac{4}{2}$ *ff* (najvišji možni ton)

Le - pen - ka rok, ples žu - želk, žven - ket san - dal, ho - ja smrek slad - ki kol,
mf *f* *ff* \triangle \triangle \triangle

pen - ka rok, ples žu - želk, žven - ket san - dal, ho - ja smrek
mf *f* *ff* \triangle \triangle \triangle

allarg. *p* *ff*
O - blak mle - ka. *ff*

p *ff*
O - blak mle - ka. *ff*

Tenor solo
♩ = 100
mf

Vzponko - šar - ke, pa - dec žo - ge, tem - pe - ra - tu - ra ig - re, vi - so - ki ob - la - ki.

U istom primjeru uočavamo i da je mjera, umjesto u svakom crtovlju posebno, označena samo iznad prvoga i to krupnim brojevima, što dirigentu može znatno olakšati nadzor nad taktiranjem. Notama na čijem se vratu nalazi križić u solističkoj dionici tenora, označava se tzv. govorni ton (njem: *Sprechton*) koji je u glazbenu praksu uveo Schönberg. Kod takvih je tonova primaran govorni ritam, ali se u njima osjeća i određeno tonsko uporište.

Za razliku od govornoga tona, ritmičko izgovaranje nekog teksta bez određene tonske visine bilježi se notama koje umjesto glave imaju križić. Tako se mogu označiti i različiti uzvici, a nerijetko i zvukovi poput pljeskanja rukama ili udaranja nogom u pod:

Primjer 4. (Josebs Kečkamadze: „Lašaris gadze“)

Sopran I
da da - a - da ga da ga da ga da ga da ga da ga da ga da ga da da

Sopran II
da ga da ga da ga da ga da ga da ga da da - a da ga da ga da da

Alt I
ši - u ši - u ši - u ši - u ši - u ši - u ši - u u - e

Alt II
ši - u ši - u ši - u ši - u ši - u ši - u ši - u u - e

Tenor I
pa - pa ci ci pa - pa ci ši - u ši - u u - e

Tenor II
mar - džve mu - hli mar - džve mu - hli mar - džve mar - džve mu - hli

Bas I
mar - džve mar - džve mu - hli gakvs - na - te - la mar - džve

Bas II
ča - ki ču - ki ča - ki ču - ki čak ča - ki ču - ki čak ča - ki ču - ki čak

čak čak čak čak čak čak čak čak čak

Grafička notacija posebice dolazi do izražaja kod improvizacija, tj. na onim mjestima u partituri na kojima se izvođaču prepušta potpuna sloboda u oblikovanju djela, a gdje je autor samo približno naznačio svoju zamisao. U primjeru broj 5 treći je takt omeđen znakovima za ponavljanje. Umjesto nota, u crtovlje je upisan tekst koji treba izvoditi šapćući (*sussurrando*) te postupno prijeći u govor (*poco a poco parlando*) uz zamjetni *crescendo* do *fortissima*. Taj takt je izvan mjere (*senza metrum*), a trebao bi trajati desetak sekundi (oko 10'')

Primjer 5. (Juris Karlsons: „Rotala“, ©1991 by *earthsongs*)

senza metrum, lo stesso tempo (circa 10'')

sub. *ppp* *ff*
vaja, vala, rota dienas, šurpu turpu irst un sienas

sub. *ppp* *ff*
de-ge de-ge de-ge de-ge de-ge de-ge de-ge de-ge vaja, vala, rota dienas, šurpu turpu irst un sienas

sub. *ppp* *ff*
de-ge de-ge de-ge de-ge de-ge de-ge de-ge de-ge vaja, vala, rota dienas, šurpu turpu irst un sienas

sub. *ppp* *ff*
irst un sie - nas, irst un sie - nas, vaja, vala, rota dienas, šurpu turpu irst un sienas

va - la, va - la, ro - ta!
 va - la, va - la, ro - ta!
 va - la, va - la, ro - ta!
 va - la, va - la, ro - ta!

U ovom je primjeru zanimljiv i harmonijski element. U prva dva takta altovi i tenori podijeljeni su na četiri glasa izvodeći isti akord (superpozicija muških glasova u visokom registru preko ženskih u srednjem) u kojem dominiraju sekunde. U posljednja četiri takta peteroglasje (3:2) je udvojeno u oktavi (zbor je podijeljen na 10 glasova), a u posljednjem akordu traži se u *fortissimu* od prvog soprana iznimno visok, ali ipak određen ton *des*³.

Od akordičkih sklopova često nalazimo *clustere* koji se mogu sastojati i od tonova poredanih u intervalima manjima od male sekunde. Oni se mogu zabilježiti kao u sljedećem primjeru, pri čemu je trajanje svakog tona ponovno određeno duljinom crte na jednom mjestu zakrivljene prema gore, što upućuje na klizajuće (*glissando*) povišenje visine tona, a zatim slijedi povratak na prvotnu intonaciju:

Primjer. 6. (A. Čelar: „Tiho govori mi jesen“; stihovi Dobriše Cesarića)

A-----

Ako se želi naznačiti da tekst treba izvoditi promjenjivom brzinom, može se to učiniti kao u primjeru broj 7, gdje razmak između vratova nota, bez glava, upućuje na vremenski razmak između slogova:

Primjer 7. (A. Čelar: „Tiho govori mi jesen“; stihovi Dobriše Cesarića)

mp

šu - šta - njem liš - ća i ša - pa - tom kiše...

Na kraju pogledajmo još jedan odlomak iz skladbe „Turist“ Alde Kumara u kojem autor svoje zamisli predočava neobičnim crtežom. Prvo što upada u oči su obrisi lista; taj dio skladbe, naime, treba dočarati boravak u šumi. Unutar tih obrisa zapažamo neke od grafičkih tvorbi koje smo upravo objasnili te neke posve osebujne, poput, primjerice, paukove mreže. Nadalje, tu su i tekstualne upute, tj. neka vrsta didaskalija kojima se izvođači upućuju na karakter zvukova koje im valja proizvesti. Posve je jasno da se zbor tu dijeli na nekoliko sekcija, te svaka proizvodi svoj karakterističan zvuk. Za cijeli taj sustav vrijedi dinamički

razvoj od *piana* do *forte*a, a zatim slijedi završetak u *mezzopiano*, što je naznačeno strjelicama. Pri dnu stranice uočavamo vremensku liniju na kojoj je naznačeno približno trajanje te, zapravo, velike skupne improvizacije (30 sekundi).

Primjer 8. (Aldo Kumar: „Turist“; stihovi Iztoka Geistera Plamena)

← (odlivanje zraka)
Tutti: Cozd se o - dpre. → attacca

krik (1. x) (joj!)
△ (mp)
(pritajeno cviljenje)

kč kčš UuUu Uass a
(pajčevinasti zvoki groze)

š š š š š š š š
(plabutanje sovinih peruti)

U u u u
(glasovi čuka)

(glasovi dugih svinj)

(najglabljiji glasovi gozda)

Najstrašnejši zvoki odprtega gozda

Vse predpisane vzorce izvajajo cel zbor, ne glede na spol in višino glasu. Napatki so literarni - izvajalci si sami izberejo način izvedbe

30" →